

УДК 37.014

Чижова Олена Михайлівна,

кандидат політичних наук, доцент кафедри методики викладання соціально-гуманітарних дисциплін Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

СТРАТЕГІЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ РОЗУМІННЯ ПРАГМАТИЗМУ

В статті розглянуті напрямки стратегії трансформації вищої освіти в Україні в контексті розуміння прагматизму та визначено, що Європейська інтеграція має стати базою реформування української освіти.

Ключові слова: інтеграція, освіта, прагматизм, процес, стратегія, тенденції, трансформація.

Актуальність даної статті обумовлена необхідністю досягнення тих радикальних світоглядних змін, що відбуваються в освіті України, яка залежить від якості підготовки кадрів і на яку впливають прагматичні тенденції у змінах ціннісних політико-трансформаційних орієнтацій сучасної молоді.

При цьому європейська інтеграція має стати базою реформування української освіти, а також сприятиме досягненню порозуміння між поколіннями під впливом прагматизму, що особисто пов'язаний з трансформаційними процесами в Україні. Про це свідчить аналіз проблеми освітньої політики України, який було проведено в рамках проекту «Трансформація української освіти у контексті європейської інтеграції», що було започатковано Міжнародним Центром перспективних досліджень і спрямовано на визначення пріоритетів державної освітньої політики.

Сам термін «прагматизм» вживається більше двох тисяч років. Існують різні визначення, що відображають фундаментальні основи і особливості прагматизму. Однак, єдине визначення цього поняття на сьогоднішній день відсутнє, а це свідчить про те, що уявлення про прагматизм еволюціонує і широко використовується в різних галузях знання, що робить його різноманітним і не простим для застосування в системі освіти. Найчастіше зустрічається визначення прагматизму як пошуку істинного «чистого» знання про явище чи предмет. Пошук таких знань необхідний для здійснення яких-небудь дій, вибору шляху, цілей і засобів їх реалізації, а також придбання нового досвіду. Всі ці питання слід деталізовано вивчати, що і є ціллю даної статті.

В Україні, на жаль, система отримання вищої освіти є не ефективною, а за своїм фаховим рівнем значна частина випускників вищих навчальних закладів виявляється неготовою до практичної роботи в умовах жорсткої конкуренції, що існує на ринку робочої сили в Україні, а звідси можна зробити висновок: наша дипломована молодь поповнює лави безробітних або працює за іншим фахом.

Прагматизм в контексті трансформаційних процесів налаштовує на вирішення слідує проблем:

- проблема поділу вищих навчальних закладів на державні та недержавні;
- відмова від існуючої системи ліцензування і акредитації ВНЗ;
- оплата здобуття вищої освіти не державою а громадянами;
- необхідність демократизації вищої освіти;
- долучення України до Болонського процесу та визначення ролі нашої держави в цьому русі;
- необхідність ліквідації Вищої атестаційної комісії України як структури, породженої комуністичним режимом;
- перегляд ролі Міністерства освіти та науки в Україні.

Сприйняття трансформаційних процесів, що відбуваються в освіті України під впливом прагматизму, здійснюється неоднозначно, а утвердження нової шкали цінностей в

освіті супроводжується суперечливими оцінками минулого та соціальних змін, які відбувалися і в рамках яких слід розгорнути дискусію в суспільстві, що буде сприяти глибоким змінам у системі вищої освіти.

Незважаючи на те, що від початку перетворень у суспільно-політичному і економічному житті України пройшло чимало часу, переломні події в українському суспільстві викликають трансформацію діяльності освітніх закладів. Як засвідчують реалії сьогодення та прагматизм, продовжується процес зубожіння душі людини, знецінюються традиційні загальнолюдські моральні цінності, втрачається інтерес до проблеми освіти, до праці за набутою професією, зростає потік міграції молодшої робочої сили і висококваліфікованих спеціалістів за межі країни.

Багато років незалежна Україна вирішує проблему розвитку системи вищої освіти. І тут велику роль відіграє прагматичний метод, що сприяє зміні загальної парадигми функціонування системи освіти в Україні.

Увага до прагматизму істотно зросла в другій половині ХХ століття.

Історію суспільства прагматизм розглядає в напрямку розвитку внутрішніх змін і трансформації української освіти в контексті європейської інтеграції. Русійною силою трансформації є потенціал інновацій, що спирається на накопичений досвід, який постійно збагачується, на традиції, що зберігають ядро соціально-історичних процесів.

Активна трансформація української освіти в контексті європейської інтеграції і вдосконалення суспільства, використання високотехнологічних наукових методів, філософських знань і підходів, вдосконалення розумової діяльності – все це розкриває сутність стратегії трансформації освіти в Україні.

Звернення до прагматизму дозволяє намітити вектори розвитку, визначити цілі та знаходити до них найкоротші шляхи. Прагматизм ґрунтує істину, сприяє пошуку істини, а також служить джерелом сумнівів, що стимулює його дослідження.

Під впливом дії прагматичних тенденцій посилюється інтерес до проблеми реформування системи вищої освіти в суверенній Україні. Цією проблемою займалися М. Згуровський, В. Кремень, В. Литвин та ін., які в своїх дослідженнях висвітлюють шляхи формування стратегії трансформації вищої освіти [2].

Система вищої освіти повинна бути наближена до практичних реалій згідно з практичним характером прагматизму та його корпоративністю.

Слід зазначити визначення поняття прагматизму, що дає філософський словник: «Прагматизм – це філософська течія, що базується на практиці як критерії істини і смислової значимості» [6, с. 39].

Прагматисти стверджують, що світ переносить «наси́льство» і приймає тому форму, яку ми надаємо йому у відповідності з нашими намірами в процесі трансформації українського суспільства. Прагматизм завжди соціально обумовлений має диференційовану суб'єктивну основу, що поєднана з економічними і політичними інтересами своїх носіїв, володіє загальними і специфічними особливостями, пов'язаними зі сферою його функціонування.

Прагматизм в регулятивній практиці суспільства включений до інституту традиційної регуляції, що тісно пов'язано з визначенням невідповідності освіти сучасним європейським ринкам праці, що є однією з негативних тенденцій в українській освіті. Прогрес суспільства не можна уявити без внутрішніх змін і трансформації системи освіти, перетворення і трансформації в області політики сфери освіти характеризується особливим динамізмом, вони впливають на зміни в усіх сферах, регулюють соціально-політичні відносини і тісно пов'язані з таким показником, як стабільність соціально-політичного середовища [3, с. 220].

При виборі вектора перетворень важливо раціонально визначити цілі і завдання, зберегти стабільність у суспільстві і переконати людей, що дії політиків служать благу народу, а це стосується і системи вищої освіти, яка має бути максимально наближена до

практичних реалій та сприяти докорінній зміні системи підготовки кадрів вищої кваліфікації в Україні.

Слід відзначити: розвиток сучасної системи освіти в Україні є суперечливим, реальні позитивні зміни часто набагато менші, ніж негативні тенденції.

Стара система освіти була дуже мало результативною, оскільки приділяла увагу трудовому навчанню без урахування конкретних запитів та побажань молоді.

Після проголошення в Україні незалежності стратегія трансформації освіти не зазнала суттєвих змін, перешкоджаючи становленню відкритого суспільства, склалася ситуація, коли держава вже не несе відповідальності за забезпечення випускників робочими місцями, хоча і сьогодні контролює зміст і організацію освіти. Однак, в умовах глобалізації та поглиблення трансформаційних процесів, в період формування конкурентних відносин, українська освіта не виконує своєї суспільної функції.

Як зауважують відомі українські вчені (Ж. Т. Тощенко), ефективність освіти залежить від того, яку мету ставлять перед собою учені та студенти і що вони хочуть реалізувати у своєму житті за допомогою освіти, а звідси слід простежити залежність між соціальною та професійною орієнтацією, які тісно взаємодіють, тобто соціальний стан людини в суспільстві визначається змістом професійної діяльності, на яку впливають прагматичні тенденції [5, с. 187].

В той же час, слід зауважити, що вибір професійної освіти зумовлюється також інтересом до фаху, оскільки молодь орієнтується на своє майбутнє соціальне становище більше ніж на професію. Молодь мало що знає про зміст майбутньої професії, але ж свідомо про те, які життєві блага вона забезпечує. Сьогодні збільшилась кількість бажаючих отримати економічну, політичну, юридичну освіту, тому що ці види освіти дають можливість бути у майбутньому матеріально забезпеченою людиною [5, с. 187].

Для висвітлення соціальної суті освіти як засобу прагматичного розвитку людини слід розкрити зміст структури системи освіти. У Законі України «Про освіту» зосереджено увагу на наступних елементах освіти:

- дошкільна освіта і виховання;
- загальна середня освіта;
- позашкільна освіта і виховання;
- професійно технічна освіта;
- вища освіта;
- післядипломна підготовка;
- аспірантура і докторантура;
- самоосвіта [7, с. 231-232].

Стратегія трансформації української освіти спрямована на вивчення проблеми безперервної освіти, центральною соціальною ідеєю якої є розвиток людини. Система безперервної освіти є комплексною проблемою, яку досліджують різні науки і які підпорядковані пошуку шляхів розвитку особистості в цій системі. Завдання сучасної системи освіти тісно пов'язане з прагматичним методом та методологією формування вільної особистості, що визначала б свій шлях та спиралась на зміст освіти, а також зосереджувала увагу на пошуках нових методів організації навчання. У сучасних умовах освіта перебуває в кризовому стані, тому що відстає від науки, хоча найбільшого прогресу досягають країни з розвиненою системою освіти. Країна, що вчиться досягає підвищення добробуту людей, а економія на темпах зростання освіти призводить до падіння рівня продуктивності праці [7, с. 233].

Слід зауважити, що удосконалення системи освіти неможливе без змін у викладацькому складі, тому що якість діяльності багатьох викладачів бажає бути кращою.

Деякі викладачі вищої категорії не розуміють сукупності тих процесів, які відбуваються зараз в нашій державі. Крім того, несправедливість викладачів, необ'єктивна оцінка знань студентів, а особливо тих, хто платить за навчання, викликають незадоволення

у студентів того чи іншого вузу. Отже, необхідно змінити загальну парадигму функціонування системи освіти в Україні. В рамках революційних змін, що відбувалися в нашій державі, під впливом дії прагматизму, політичного прагматизму слід кардинально змінити систему вищої освіти, трансформувавши яку, Україна зможе інтегруватися до Європейського Союзу, сприяючи виконанню таких завдань:

- впровадження стандартів Європейського Союзу в різних сферах суспільного життя;
- посилення спроможності уряду ефективно керувати процесом європейської інтеграції;
- поліпшення громадської обізнаності в питаннях про переваги, які одержить Україна завдяки інтеграції в ЄС.

Таким чином, європейська інтеграція має стати базою реформування української освіти, про що свідчить аналіз проблем освітньої політики української держави, який було зроблено в рамках проекту «Трансформація української освіти в контексті Європейської інтеграції», яка могла б стати важливим ресурсом у подоланні негативних явищ, що мають місце в українській освітній політиці. Але на шляху до Європейської інтеграції в освіті мають місце такі перешкоди: - недостатня інституційна спроможність українського уряду; - відсутність політичного діалогу з питань важливості європейської інтеграції для української освіти; - нехтування соціальними особливостями та інтересами групи під час визначення цілей і здійснення кроків щодо європейської інтеграції в освіті; - неефективне використання ресурсів технічної допомоги і західного досвіду. А для вирішення цих проблем з метою здійснення трансформації української освіти в контексті впливу прагматичних тенденцій та європейської інтеграції необхідно: підвищити інституційну спроможність державних службовців, посилити роль громадськості у виробленні освітньої політики, посилити ефективність використання ресурсів міжнародної технічної допомоги та міжнародного досвіду, розвинути інфраструктуру освіти, створити ринки освітніх послуг, а також посилити вплив освітньої політики на інші сфери життя суспільства [10, с. 4-7].

Головною ідеєю реформування освіти є формування концепції народної освіти та характеру її подальшого функціонування. Стара система освіти формували людину, якою можна було управляти, маніпулювати. Завдання сучасної системи освіти – формувати вільну особистість, в структурі якої починає домінувати прагматизм і яка сама визначала б свій життєвий шлях та забезпечувала добробут і відповідала за свій соціальний статус.

Науковці вважають, що школа сьогодні не менш, ніж суспільство і держава винна в загрозливому зростанні аморальності та безвідповідальності, а це є підставою для пошуку шляхів реформування освіти, яка нині не виправдовує свого громадського призначення [8].

Нині дуже актуальні слова Герберта Уеллса: «Людство щодалі більше нагадує біг наввипередки між освітою і катастрофою».

Україна вступила в нове століття, коли перед системою освіти постають нові завдання, пов'язані з виробленням стратегії трансформації української освіти під впливом дії прагматизму та його прагматичних тенденцій.

В останні десятиріччя всі розвинені країни світу шукають нові парадигми реформування освіти, її нові моделі та технології.

Загострення проблеми освіти призвело до того, що вже в 70-х роках ХХ ст. ЮНЕСКО віднесло реформування освіти до глобальних проблем людства. Крім того, більшість науковців-дослідників погоджуються з твердженням відомого американського вченого Д. Белла і визначають, що провідною нацією буде та, яка створить ефективну систему освіти, щоб успішно розвивати науковий потенціал молоді [9, с. 13].

Криза освіти в Україні є виявом глобальної світової кризи і проявляється в суперечностях між потребами сучасного суспільства та рівнем підготовки випускників шкіл і вищих навчальних закладів, між новими цілями й завданнями та застарілими формами функціонування вищої освіти.

Відомий американський спеціаліст Д. Блок зазначав, що головна вада сучасних університетів полягає у відносній ізольованості від суспільства; середньою залишаються проблеми підвищення кваліфікації викладачів. Закон України «Про освіту», Державна Національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»), Закон України «Про вищу освіту», Національна доктрина розвитку освіти в Україні – всі ці документи створюють організаційні та юридичні основи для розвитку і вдосконалення системи української освіти.

Стратегія реформування освітніх систем у розвинених країнах свідчить, що необхідно сформулювати нову парадигму освіти, яка має бути спільною для всього світу. Нова освітня парадигма передбачає, стосовно вищої освіти, створення умов для здобуття базової освіти, яка дасть змогу швидко переключатися на суміжні галузі професійної діяльності.

Стратегія трансформації освіти в Україні, а також мета державної політики в галузі освіти полягає у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожної людини, в основі розвитку якої є освіта, яка відтворює і нарощує інтелектуальний та духовний потенціал суспільства.

Освіта – основа розвитку суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України, вона є чинником політичної, соціально-економічної та наукової життєдіяльності суспільства.

Важливим завданням у галузі державної політики є також забезпечення доступності здобуття якісної освіти протягом життя для всіх громадян України, особливо молоді, та утвердження її національного характеру і формування національної самосвідомості, а це сприятиме визначенню молоддю правильних життєвих орієнтирів.

Сучасна Україна виникає в кінці ХХ століття, на зламі тисячоліть, а нове століття диктує свої правила, особливості розвитку України, тобто наша держава – наднова країна, у якій поєднані всі умови для прагматичного розвитку культур, ідеології, філософії, економіки, політики, освіти.

Сьогодні в Україні відбувається прагматико-цивілізаційні процеси, головна суть яких – пошуки миру, стабільності, а історична місія України, на території якої діють прагматичні тенденції – «стати країною миру й соціальної гармонії», про що стверджував великий наш сучасник – Папа Іоанн Павло Другий.

Слід підкреслити, що пріоритетними напрями державної політики в галузі освіти є: її особистісна орієнтація, створення для громадян рівних можливостей у здобутті освіти, підвищення її якості, розвиток системи безперервної освіти та навчання протягом життя, розширення українського освітнього простору, підвищення соціального статусу науково-педагогічних працівників, впровадження освітніх інновацій, створення сучасних засобів навчання та забезпечення ними навчальних закладів, а також інтеграції вітчизняної освіти у європейський та світовий освітній простір.

Освіта в Україні знищена, про це свідчить оплата праці, тобто зникла її диференціація, внаслідок чого багато кваліфікованих викладачів вищої школи виїхали за кордон, що призвело до спаду інтелектуального рівня нації. Працівники освіти своє тяжке матеріальне становище зв'язують з державною політикою, яка відмовляється визнавати освіту пріоритетним напрямком розвитку держави. Як наслідок, соціальна незахищеність породжує у викладачів і середньої, і вищої школи почуття апатії. Однак, наприкінці 80-х років почався перехід від уніфікованого державного навчання до різноманітних альтернативних форм вищих і середніх навчальних закладів. Стала різноманітною державна освіта, було впроваджено акредитацію вузів, змінено правила прийому абітурієнтів. Це буде сприяти підвищенню якості підготовки фахівців, входженню в ринкові відносини та інтеграції системи освіти України у світову систему.

В перспективі, освіта, здобута в Україні, стане конкурентоспроможною в європейському та світовому освітньому просторі, а людина, особливо молодого віку, – захищеною і мобільною на ринку праці [9, с. 12]. Ці концепції були документально відображені в новому Законі України «Про вищу освіту» (2014 р.) [1].

Слід підкреслити, що в процесі реформування системи освіти України відкрилися нові шляхи розвитку науки. Наука – сфера людської діяльності, функція «якої – вироблення і теоретична систематизація об'єктивних знань про дійсність, одна з форм суспільної свідомості, охоплює як діяльність із здобуттям нового знання, так і її результат – суму знань, що покладені в основу наукової картини світу; позначення окремих галузей наукового знання».

Таким чином, трансформація українського суспільства позбавлена яскраво вираженого прагматизму. І це залежить від того, наскільки свідомо люди можуть вибирати, спираючись на факти, які є дійсним відображенням реальності [4, с. 48].

Література:

1. Закон України Про вищу освіту [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 37-38. – ст. 2004. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Алексеєв Ю. М. Україна: освіта і держава (1987-1997 рр.) / Ю. М. Алексеєв. — К.: Експрес-Об'ява, 1998. — 110 с.
3. Алексеєва Т. А. Политическая философия. От концепции к теории / Т. А. Алексеєва. — М. Росспэн, 2007. — 346 с.
4. Бойко О. Політичне протистояння офіційної влади та опозиції в Україні: основні прояви, характерні риси та особливості / О. Бойко // Людина і політика. — 2013. — № 2. — 62 с.
5. Дворецька Г. В. Соціологія: навчальний посібник / Г. В. Дворецька. — К., 1999. — 338 с.
6. Лебедев С. А. Философия науки : Словарь основных терминов / С. А. Лебедев. — М.: Академический Проект, 2004. — 320 с.
7. Лукашевич М. П., Туленков М. В. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії. Навч. посібник / М. П. Лукашевич, М. В. Туленков. — Київ, 1997. — 342 с.
8. Лысенко В. К. Концепция глобального образования / В. К. Лысенко // Нар. образование. — 1993. — №7-8,9.
9. Слепкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі / З. І. Слепкань. — Вид-во «Вища школа». — Київ, 2005. — 239 с.
10. Трансформація української освіти в контексті європейської інтеграції : цілісне бачення. — Міжнародний центр перспективних досліджень. — Київ, 2000. — 48 с.

Чижова Е. М. Стратегия трансформации украинского образования в контексте понимания прагматизма

В статье рассмотрены направления стратегии трансформации высшего образования в Украине в контексте понимания прагматизма, а также определено, что Европейская интеграция может стать базой реформирования украинского образования.

Ключевые слова: интеграция, образование, прагматизм, процесс, стратегия, тенденции, трансформация.

Chizhova O. Strategy transformation of Ukrainian education in the context of understanding pragmatism

The article deals with transformation strategy directions of higher education in Ukraine in the context of understanding pragmatism and determined that European integration has become the basis of reforming the Ukrainian education.

Keywords: integration, education, pragmatism, process, strategy, trends and transformation.